

ROMADAKİ PATOLOJİ ENSTİTÜSÜ

Saadet GAZİ

Sayın konuklar,

Kıymetli kitap sevenler;

Bugün size İtalya'nın başşehri Roma'da bulunan Enstituto Centrale Per la Patologia del libro diye isimlendirilen Kitap hastahanesini tanıtmak istiyorum.

Her biri ayrı ayrı kıymetli birer Kültür ve Sanat değeri olan eserler, yüz-yıllar boyunca zamanımıza gelinceye kadar bir kısmı iyi korunabilmiş, fakat bir kısmı hasta durumdadır.

Enstitünün başta gelen amacı hastalıkları teşhis etmek ve tedavi yöntemleri arayarak daha uzun yıllar yaşamalarını sağlamaktır.

Öncelikle hastalıklara ve sebeplerine değinmek istiyorum : Dış etkinlerin meydana getirdiği rutubet, kimyasal hastalıklara sebep Asidite (yanmalar, kırılmalar), Biyolojik hastalıklarda Böcekler, Mikro organizmalar (mantarlar ve bakteriler) dir.

Rutubet : En tehlikeli hastalıklardan biridir. Kitabın nemli bir yerde bulunması veya rutubetli bir kitaptan diğerine geçmesi suretiyle hastalık meydana gelir. Rutubet kağıdın dokusundaki liflere tesir ederek yumuşatır, pamuklaşarak dayanıklılığını kaybeder hatta zayıflamış bu kısımlarda mikro organizmalardan mantarların üremesine meydan verir, küflenmelere sebep olur.

Asidite : (Yanmalar kırılmalar) : Yanma nedenlerinden biri kağıdın payısında kullanılan maddelerin kalıntılarından, ilâve edilen ve beyazlatmada kullanılan klörür bileşiklerinin fazlalığının asitlik derecesini yükseltmesinden sayfalarda renk değişmesi, sararmalar ve siyahlaşmalar meydana gelir bunlarda kırılmalara neden olur.

Yanmalarda diğer etken yazıda kullanılan mürekkepten ileri gelmektedir. Son yüzyıla kadar karbonlu mürekkepler kullanılırdı. Bunlar isten ve dumandan yapıyordur iyi okunabilmesine rağmen suya dayanıklı değildir dağılır. Demir tuzlarından oluşan mürekkepler ise dayanıklıdır. Fakat oksitlenmeye daha elverişlidir. İçine ilâve edilen Klor veya Sülfürlü bileşikler nedeniyle asit oluşturur ve kağıdı deler.

Aynı şekilde süslemede ve yazıda kullanılan altının terkebine karıştırılan bakır veya kalap miktarının fazlalığı nedeniyle kağıt oksitlenmeye uğrar bu kısımlarda çatlamalar, kırılmalar meydana gelir.

Biyolojik Hastalıklar :

Mantarlar : Organik yapıya sahip kağıdın selülozunu ayrıştırır. Kağıdı yumuşatarak pamuklaştırır. Siyah, sarı ve beyaz lekeler meydana getirir. 250'ye

yakın mantar tipi bulunmaktadır. Sıcaklık ve nem mantar sporlarının gelişmesini artırır.

Böcekler : Bunlar çok çeşitlidir. Kağıt güvesi, kurtlar (termitler) un kurdu, kitap kurdu ve daha bir çoğu kitap sayfalarını yiyerek çeşitli şekiller oymalar kırpınılar ve nokta halinde delikler meydana getirirler.

Prof. Alfonso Gallo İtalya'nın çeşitli yerlerinde incelemeler yaparken kitapların durumlarını görmüş ve 1938 yılında Enstitünün kurulmasına karar vermiş. İlk önce basit bir şekilde Patoloji ve Cilt servisleri halinde başlayan çalışmalar zamanla çözülebilmesi güç problemler ortaya çıkarmıştır. Örneğin; Restore'de kullanılan kağıdın ne cins olduğu ne kadar yıl dayanabileceği, kağıdın yapısında kullanılan maddeler kitaba zarar verir mi ve bunun yanında kullanılan kola daha önce kitabı tahrip eden böceklerin üremesini kolaylaştıracak cinsten mi, içindeki sentetik madde bu sayfalara zarar verirmi gibi daha sayılabilecek bir çok nedenler. Kimya, Biyoloji ve Teknik Laboratuvarların açılmasına sebep olmuştur.

Enstitünün şimdiki binası 1952 yılında kütüphanenin bahçesinde geniş bir sahaya kurularak çalışmalara başlamıştır. İtalya'nın ilk kurulan en teşkilâtli enstitüsü durumundadır. Diğer şehirlerden ve dış memleketlerden problemli kitaplar buraya getirilip tedavi edilmektedir.

Enstitüye gelen kitaplar ele alınmadan önce bir heyet tarafından tetkik edilmektedir bu heyeti Kimya, Biyoloji, Teknik Laboratuvar, cilt ve Patoloji servisinde çalışan yetkililer teşkil ediyor. Her kitapta yapılacak işlemi belirtmek için ilgililer kendi düşüncelerini ve yapılması gerekeni fişe yazıyorlar.

Kitaplar bir ön tetkik için Biyoloji Laboratuvarına getiriliyor. Gözden geçirilerek biyolojik hastalıkları belirtiliyor, Örneğin; Kitabın harap durumu, nedenleri bunlar canlı mikro organizmaların, (Bakteri veya mantarlar) Böcekler veya rutubet'in olduğu gözle ve mikroskopla inceleniyor. Eğer hastalık varsa hangi tip olduğunu tespit etmek için hasta yerlerden mikroskopla numuneler alınarak daha önce hazırlanan üreticilerde üretilmekte böylece hastalığı yapan mikrobun ne tür olduğu saptanıyor. Bu işlemler belirlendikten sonra kitaplara uygulanacak dezenfekte şekli tespit ediliyor.

İki tip dezenfekte usulü vardır :

Birincisi hastalık böceklerden ileri geliyorsa Metil Bromür veya Formaldehid ile yapıyor eğer hastalık canlı Mikro Organizma (Bakteri veya mantarlar) dan ileri geliyorsa Etilen Oksit tatbik ediliyor (Fakat etilen oksit her iki hastalık için de geçerlidir.)

Dezenfekte işlemi havası boşalabilen, tatbik edilecek dozajlar iklim şartlarına ve miktara göre ayarlanabilen otoklav diye isimlendirilen gazlama odasında yapılmaktadır. Çok tehlikeli ve dikkat isteyen bu işlem Devlet yetkililerince gönderilen tecrübeli şahıslar tarafından yapılıyor. Aynı zamanda kitapların bulunduğu depolarında dezenfekte edilmesi gerekir. Bunun için kullanılan madde Metil Bromür ve Formaldehid karışımıdır.

Dezenfekte işlemleri biten kitapların restoreden önceki iç ve dış durumların, kapak ve dikiş şeklinin belirlenmesi için fotoğrafları çekiliyor. Bu işlem kitabın tamamen tamiri bittikten sonra da tekrarlanmaktadır.

Daha sonra Kimya Laboratuvarına giden kitapların sayfaları tek tek kontrol ediliyor. Eğer kitap oksitlenmiş ise nedeni, oksitlenmenin kağıdın cinsindenmi yoksa mürekkeptenmi ileri geldiği, Asitlik durumunu belirten pH metre denilen aletle ölçülüyor. Diğer taraftan yazının mürekkebinde dağılıp dağılmadığı kontrol ediliyor.

Bunlara göre yıkama sistemleri hazırlanıyor oksitlenme yani yanmalar, siyahlaşmalar ve delinmeler kağıdın veya mürekkebin cinsinden ileri geliyorsa Deacidifikasyon denilen asitliği giderici yıkama sistemine tabi tutuluyor. Asitli olduğu pH metre ile tespit edilen sayfalar özel olarak hazırlanmış madeni plakalar arasında yıkanmaktadır. Yıkama sonunda pH metre ile tekrar asiditesi ölçüldüğüne normal dönüştüğü görülüyor. Böylece yanma önlenmiş oluyor. Mürekkebi dağılan sayfalar için özel alkol banyosu yapılmaktadır. Normal mürekkebi dağılmayan ve Basma kitaplar için kirlilik derecesine göre sıcak soğuk veya ılık su banyolarında temizlenmektedir. Diğer taraftan kitap çok önemli fakat okunmayacak kadar sararmış veya siyahlaşmışsa bunlar hipoklorid ile okunabilir duruma getiriliyor.

İşlemi biten kitaplar Teknik Laboratuvardan geçmektedir. Burada kitapların onarımı için kullanılacak kağıt ve deri çeşitleri saptanıyor. Eğer sayfalar böcekler tarafından tahrip edilmiş ise «Kağıt kalınlığı» ölçme aleti ile kağıdın kalınlığı ölçülüyor, tamir işleminde aynı kalınlıkta elde yapılmış kağıt ile yapılmaktadır. Bu kağıt dünyanın bir çok ülkesinde de kullanılan ve % 100 selüloz olduğu bilinen Japon kağıdıdır. Bunlar numaralı çeşitli kalınlık ve renkte bulunmaktadır.

Hastalık kimyasal yani oksitlenmiş, yanmış kırık, mürekkebi nedeniyle delinmiş veya rutubet tesiriyle yumuşamış, pamuklaşarak hamur haldeki sayfalar içinde en ince japon kağıdı ile plastikleme onarımı yapılmaktadır.

Bu işlem sıcak soğuk tertibatlı preslerde ve japon kağıdının bir solusyondan geçirilmesiyle olmaktadır. Solusyon bir mühendis tarafından hazırlanmakta, kullanılan madde çözücü maddelerden en az uçucusu olan Etilen tetra klorür ile Paroloid diye isimlendirilen terkinde reçine bulunan polimerle belli oranlarda birleştirilerek solusyon (karışım) elde edilmektedir. Japon kağıdı bu karışımından geçirilmekte ve plastikleme yapılacak sayfayla beraber 80°C sıcaklıkta preste işlem yapılmaktadır. Plastikleme yapılmış sayfalarda hiçbir kalınlaşma, parlaklık görülmekte aynı zamanda kitabın hava almasına da engel olmaktadır. İstendiği zaman Japon kağıdı sayfadan kolaylıkla çıkarılabilmektedir.

Bu işlemlerden sonra Restore bölümüne gelen Elyazması, Basma ve deri kitaplar evvelce tespit edilen fişteki yazılanlara göre Japon kağıdı deri veya Pergamena ile onarılmaktadır.

Tamiri bitenler cilt atölyelerinde devrine uygun dikiş, kendilerine has şiraze ve cildi yapılmaktadır. Böylece kitaplar tamamen tedavi olmaktadır.

Bu Enstitü 90 kişilik personeliyle tam bir araştırma merkezi halindedir. Daha neticelenmemiş faydalı araştırmalar bulunmaktadır.